

Türkiye'nin Canlı Hayvan ve Kırmızı Et İthaline Genel Bir Bakış

Kadir KARAKUŞ¹

ÖZET: Bu derlemenin amacı, Türkiye'de kasaplık canlı hayvan ve kırmızı etin dışarıdan ithaline izin verilmesi sonucu oluşan ve ileride olması muhtemel sonuçların tartışılmasıdır. Ayrıca bu derlemede, canlı hayvan ithalinin yeterli olmaması durumunda et açığını karşılamak için çözüm olarak düşünülen karkas ve dondurulmuş et ithalinin ülke hayvancılığı açısından meydana getireceği olası sonuçlar ile ilgili konular ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kırmızı et, Et ithali, Canlı hayvan, Et fiyatı

An Overview to Live Animal and Red Meat Imports of Turkey

ABSTRACT: The purpose of this review was to discuss results obtained by permission of live animal and red meat imports from abroad in Turkey, and the expected results that will be able to occurred in the future. In the review, in the event of being insufficient live animal importation, it has been focused on topics which are probable results of carcass meat and frozen meat imports considered as a solution to close meat deficit in terms of the country's livestock.

Keywords: Red meat, Importation of meat, Live animal, Meat price

¹ Yüzüncü Yıl Üniversitesi Gevaş Meslek Yüksekokulu
Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Kadir Karakuş, kadir.karakuş1@gmail.com

GİRİŞ

Hayvansal ürünlerin insan beslenmesinde önemi bir ülke nüfusu için tartışılmaz bir gerçektir. Aynı zamanda ülke ekonomisinin gelişmesinde, birim yatırım karşılığında yüksek kazanç, en düşük maliyetle istihdam imkânı sağlayan önemli bir sektördür. Ülke nüfusunun önemli bir kısmı tarımla uğraşmaktadır (Demirbaş ve Talim, 1999). Türkiye’de kırsal üretimin yaklaşık %76.3’ü bitkisel, %23.7’si ise hayvansal üretim şeklinde gerçekleşmektedir (Peşmen ve Yardımcı, 2008). Türkiye’de toplam istihdam içinde tarımsal iş gücü oranı yaklaşık %35’tir. Bu oran ABD’de %2,8 ve AB ülkelerinde yaklaşık %5 düzeyindedir. Nüfusun ihtiyaç duyduğu besin maddelerinin yeterli ve hızlı bir şekilde karşılanması gelecek kuşakların sağlıklı olarak yetişmesinde hayvancılık önemli bir yer tutmaktadır. Hayvansal ürünler bu gereksinimlerin karşılanmasında yoğun olarak kullanılmaktadır. Özellikle hayvansal protein gereksinimi için kırmızı et, beyaz etle birlikte önemli bir yer oluşturmaktadır. Kırmızı et üretiminin çoğunluğu ise sığır eti üretiminden temin edilmektedir (Akbulut, 2008).

Dünyada toplam sığır ve dana eti üretiminin %20.6’sını ABD ve %14’ünü AB oluşturmaktadır. Türkiye’nin dünya kırmızı et üretimindeki payı ise %1.6-1.8 düzeyindedir. Dünyada hem kırmızı et hem de beyaz et üretiminin hızla artmasına karşılık, AB’de sığır ve manda ile koyun ve keçiden sağlanan kırmızı et üretiminde bir azalmanın meydana geldiği gözlenmektedir. Bir tarafta AB ülkelerinin ihtiyaç fazlası oluşan kırmızı eti, diğer tarafta ise Türkiye’de son yıllarda oluşan kırmızı et açığı AB için avantajlı bir durum, Türkiye için konu ile bağlantılı tüm alanlarda olumsuzlukların devam etmesi anlamını taşımaktadır.

Türkiye, 1980-1984 yılları arasında toplam ihracatı 5 milyar dolar iken, Ortadoğu ülkelerine yılda 300-400 milyon dolarlık kırmızı et ihracatı gerçekleştirmiştir. 1980 yılı içerisinde yapılan damızlık ithalatı, 1990 yılında başlayan kasaplık hayvan ve et ithalatları, küçükbaş hayvan sayılarımızda çok daha fazla olmak üzere hayvan sayılarında hızlı bir düşüş yaşanmasına neden olmuştur (Kaymakçı ve ark., 2005; Tüik, 2009). 1991 yılında yaklaşık 60 milyonun üzerinde olan küçükbaş hayvan (koyun+keçi) sayısı 2009 yılında 30 milyona kadar düşmüştür. 1990 yılında nüfusumuzun 60 milyon, 2009 yılında da 72 milyon olduğu dikkate alındığında, bu rakamlar, kişi başına düşen küçükbaş birim hayvan sayısının azaldığını göstermektedir. Son yıllarda süt fiyatlarının düşüklüğü nedeniyle büyükbaş damızlık hayvanların, özellikle doğurabilir dişilerin (anaç) ke-

sime gönderilmesi ülke hayvan varlığının azalmasının önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Türkiye’de hayvan varlığı ve buna bağlı olarak elde edilen kırmızı et üretimi bakımından yıllara göre giderek artan oranda bir azalma görülmektedir. Ülke nüfus artışı göz önüne alındığında mevcut durumun devam etmesi halinde, hayvan varlığı bakımından ileriki yıllarda beklenen olumsuz sonuçların boyutu hakkında aşağıdaki Şekil ve Çizelgeler bilgi vermektedir.

Çizelge 1. Yıllara göre Türkiye’de tür ve ırklara göre büyükbaş hayvan sayıları (baş) (Tüik, 2009)

	Sığır - Kültür	Sığır - Kültür melezi	Sığır - Yerli	Manda
1991	1. 253 865	4. 033 375	6. 685 683	366. 150
1992	1. 337 410	4. 131 507	6. 481 990	352. 410
1993	1. 442 000	4. 342 000	6. 126 000	316. 000
1994	1. 512 000	4. 543 000	5. 846 000	305. 000
1995	1. 702 000	4. 776 000	5. 311 000	255. 000
1996	1. 795 000	4. 909 000	5. 182 000	235. 000
1997	1. 715 000	4. 690 000	4. 780 000	194. 000
1998	1. 733 000	4. 695 000	4. 603 000	176. 000
1999	1. 782 000	4. 826 000	4. 446 000	165. 000
2000	1. 806 000	4. 738 000	4. 217 000	146. 000
2001	1. 854 000	4. 620 000	4. 074 000	138. 000
2002	1. 859 786	4. 357 549	3. 586 163	121. 077
2003	1. 940 506	4. 284 890	3. 562 706	113. 356
2004	2. 109 393	4. 395 090	3. 564 863	103. 900
2005	2. 354 957	4. 537 998	3. 633 485	104. 965
2006	2. 771 818	4. 694 197	3. 405 349	100. 516
2007	3. 295 678	4. 465 350	3. 275 725	84. 705
2008	3. 554 585	4. 454 647	2. 850 710	86. 297
2009	3. 723 583	4. 406 041	2. 594 334	87. 207

Çizelge 1 incelendiğinde büyükbaş hayvan varlığı bakımından yıllara göre genel olarak toplamda bir azalmanın olduğu görülmektedir. Ancak kültür ırkı hayvanların sayıları yıllara göre artış gösterirken, bu oran yerli ırklarda tam tersine bir azalma eğilimindedir.

Çizelge 2’ de yerli koyun ve keçi varlığı bakımından yıllara göre azalış çok açık bir şekilde görülmekte ve acil önlemler alınmaması durumunda bu durumun devam edeceği tahmin edilmektedir.

Şekil 1 incelendiğinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı bakımından bir azalmanın olduğu 2008-2009 yılları itibarıyla görülmektedir.

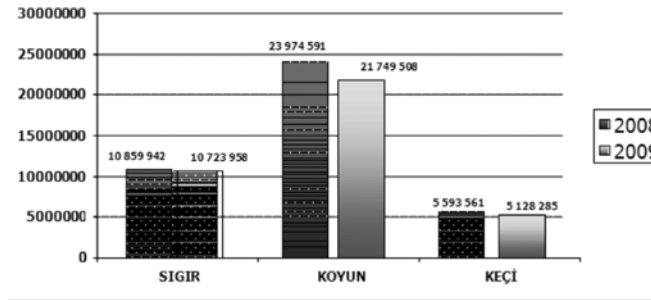
2009 yılı sonu itibarıyla toplam büyükbaş hayvan sayısı bir önceki yıla göre %1.2 azalış göstererek 10 811 165 baş olarak gerçekleşmiştir. Büyükbaş hayvanlar arasında yer alan sığır sayısı %1.3 azalarak 10 723 958 baş olmuştur. Koyun sayısı 2009 yılı sonu itibarıyla

bir önceki yıla göre %9.3 azalarak 21 749 508 baş, keçi sayısı ise %8.3 azalarak 5 128 285 baş olmuştur.

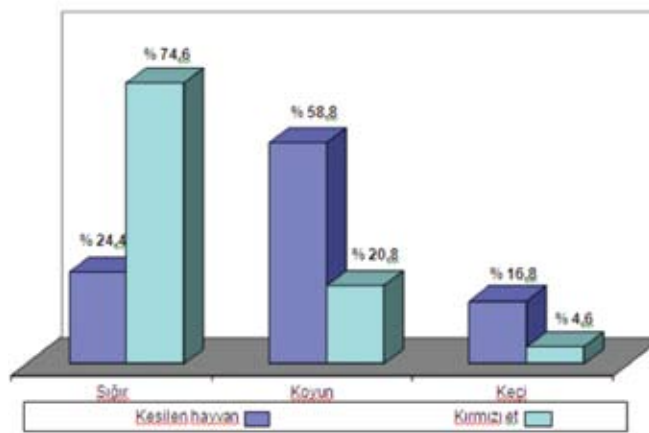
Çizelge 2. Yıllara göre Türkiye'de Tür ve Irklara göre Küçükbaş Hayvan Sayıları (baş) (Tüik, 2009)

	Koyun - Yerli	Koyun - Merinos	Keçi - Kıl	Keçi - Tiftik
1991	39.590.493	841.847	9.579.256	1.184.942
1992	38.575.828	840.110	9.439.600	1.014.340
1993	36.709.000	832.000	9.192.000	941.000
1994	34.823.000	823.000	8.767.000	797.000
1995	32.985.000	806.000	8.397.000	714.000
1996	32.234.000	838.000	8.242.000	709.000
1997	29.376.000	862.000	7.761.000	615.000
1998	28.560.000	875.000	7.523.000	534.000
1999	29.425.000	831.000	7.284.000	490.000
2000	27.719.000	773.000	6.828.000	373.000
2001	26.213.000	759.000	6.676.000	346.000
2002	24.473.826	699.880	6.519.332	260.762
2003	24.689.169	742.370	6.516.088	255.587
2004	24.438.459	762.696	6.379.900	230.037
2005	24.551.972	752.353	6.284.498	232.966
2006	24.801.481	815.431	6.433.744	209.550
2007	24.491.211	971.082	6.095.292	191.066
2008	22.955.941	1.018.650	5.435.393	158.168
2009	20.721.925	1.027.583	4.981.299	146.986

Şekil 1. 2008-2009 yılları türlerine göre hayvan sayıları (Tüik, 2009).

Şekil 2. Türlerine göre kesilen hayvanların ve üretilen kırmızı etin toplam içindeki % oranları (Tüik, 2009).

Şekil 2'den de anlaşılacağı üzere tarımsal işletmelerde kurban bayramında kesilen hayvanlar hariç, top-

lam kesilen hayvanlar içerisinde %58.8 ile koyun ilk sırada yer alırken bunu sırasıyla %24.4 ile sığır ve %16.8 ile keçi takip etmektedir. Üretilen toplam kırmızı etin %74.6'sını sığır eti, %20.8'ini koyun eti ve %4.6'sını ise keçi eti oluşturmaktadır. Kırmızı et üretiminde sığır birinci sırada yer alırken, bunu koyun ve keçi türleri takip etmiştir (Sarıözkan, 2004).

Çizelge 3. 2008-2009 Hayvan türlerine göre et üretimi (Tüik, 2010)

Hayvan Türleri	2008 (Ton)	Pay (%)	2009 (Ton)	Pay (%)	Değişim (%)
Et üretimi	482.458	100.00	412.621	100.00	-14.5
Sığır	370.619	76.82	325.286	78.83	-12.2
Koyun	96.738	20.05	74.633	18.09	-22.9
Keçi	13.753	2.85	11.675	2.83	-15.1
Manda	1.334	0.28	1.005	0.24	-24.6
Deve	14.00	0.00	18	0.00	27.4
Domuz	0.00	0.00	3	0,00	-

2008 yılına göre 2009 yılında kırmızı et üretimi, toplamda %14.5 oranında azalarak 412 621 ton olmuştur. Bu yıl içerisinde sığır etinde %12.2, koyun etinde %22.9, keçi etinde %15.1 ve manda etinde %24.6 azalışın olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 4. 2009 Yılında tür ve ırklara göre kesilen hayvan sayısı ve elde edilen et miktarı (Tüik, 2010)

Hayvan	Kesilen Hayvan Sayısı (baş)	Et (ton)
Boğa	32208	8306.103
İnek	293315	57677.891
Dana(0-12 erkek dişi)	176659	34444.926
Düve (12 aydan büyük yavrulmuş dişi)	146015	26059.527
Tosun	847015	197336.718
Manda(12 aydan büyük)	4449	937545
Malak(0-12 ay)	408	67740
Kuzu-toklu(0-12 ay)	2532.373	41901.492
Şişek-koyun(12 aydan büyük)	1464.975	32731.646
Oğlak-çebiç(0-12 ay)	148089	2049.251
Gezdan-keçi(12 aydan büyük)	457953	9625.810

Türkiye'de hayvansal üretim potansiyelinin yüksek olmasına karşın, nüfusun artması ve et ürünlerine yönelik iç talebin yükselmesine neden olmuştur (Demirbaş ve Tosun, 2005). Kırmızı et üretiminde azalma sonucunda da et fiyatlarının yükselmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak kendini göstermiştir. Bir kilogram etin fiyatı ABD'de 5-12.5 dolar (7.5-19 TL), AB'de 4 dolar (6TL) iken, İngiltere'de but eti 12.5 pound (29 TL), bonfile de 28 pound (64 TL)'a satılmaktadır. Fransa'da antrikot 18.6 avro/kg (36.5 TL/kg), kıyma da 8.71 avro/kg (17.1 TL/kg)'dır. EBK'da ise bonfile 34.90 TL, dana pırlola 26.90 TL, kıyma da 18.00 TL'ye tüketiciye ulaştırılmaktadır. Kişi başı yıllık kırmızı et tüketimi

ise buna bağlı olarak 20 kg'dan 6.2 kg'a kadar gerilemiştir. Bu tüketim miktarı; ABD'de 93.9kg, AB' de 71kg, yani Türkiye'deki tüketimin 12-15 katı kadardır. Türkiye'nin tüketimde gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir (Karkacier, 2000). ABD'de bir kişinin yıllık ortalama geliri 46 bin dolar seviyesinde iken bu değer Türkiye'de 8 bin dolar seviyesindedir. Yani ABD'de milli gelir ile 9.2 ton et satın alabiliyor iken, Türkiye'de kişi başına alınabilecek et miktarı ise sadece 480 kg'dır.

Türkiye'de et fiyatlarının artmasının temel nedeni kırmızı et üretimindeki düşmedir (Akman, 2010). Bu sonuca hayvan varlığındaki azalma, kesilen hayvanların toplam hayvan varlığı içerisindeki payı ve elde edilen karkas ağırlıkları gibi faktörler etki etmektedir.

Diğer nedenleri arasında; besi maliyetlerinin yükselişi, Doğu ve Güneydoğu'da yaşanan terör problemi ve fiyatlardaki istikrarsızlıklar (Tan ve Dellal, 2002), yem fiyatlarındaki artış, hayvancılığa gereken önemin verilmemesi, bazı firmalar tarafından yaratılan spekülasyonlar, ülkeye giren hayvan sayılarında azalma, yetersiz organizasyonlar ve uygulanan yanlış politikalar gösterilmektedir. Bu durum, sektörde çok ciddi problemlere yol açmıştır. Kırmızı et sektöründe yaşanan kriz, bir taraftan et arzında sıkıntılara yol açarken diğer taraftan kırmızı et ve et mamullerinin tüketiminde yetersizlikleri ortaya çıkarmıştır.

Et fiyatlarının yüksek olduğu gerekçesi ile ilgili bakanlık tarafından et piyasasında arz ve talep dengesinin ve fiyatların düzenlenmesi amacıyla et piyasasına ithalat yoluyla müdahale edilmesi gerekliliği konusunda karar alınmıştır. Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü, AB ülkelerini de ithalat yapılabilir ülkeler arasına alması ile 1996 yılında Türkiye'nin gümrük birliğine girdiği yıl imzalanan AB ile hayvansal ürün ticaretini de düzenleyen ve 1998 yılında yürürlüğe girmek üzere 1/98 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'ndaki taahhüdün yerine getirileceği de Türkiye tarafından bildirilmiştir. Ülkenin ihtiyaç duyduğu et için Türkiye Avrupa Birliği ülkelerinden belli bir süre içinde 18- 19 bin ton parça et, 3 bin ton kesim amaçlı olmak üzere canlı hayvanı gümrüksüz ithal etme taahhüdünde bulunmuştur. Türkiye, Avrupa Birliği'yle imzaladığı Gümrük Birliği anlaşması çerçevesinde Avrupa'dan gümrüksüz et ve canlı hayvan ithal etmek zorunluluğunda bırakılmıştır. AB, katılım ortaklığı tedbirlerinden 11.faslıda Türkiye'nin AB'ye uyguladığı et ithalat engelinin kaldırılması (Saçlı, 2009) çerçevesinde ülkelerinden Türkiye'nin et ithal etmesi ve anlaşmanın gereğini yerine getirmesi için talepte bulunmuştur. Ancak bu ithalatın yapılmasından deli dana hastalığı riski ile kaçınılmıştır. Son dönemde et fiyatlarındaki artışın devam etmesi üzerine bu ithalatın yapılmasının kaçınılmaz olduğuna dair ilgili kurum tarafından karar alındığı açıklanmıştır. Ancak

Türkiye'nin ithalat kararından sonra, AB et ve süt ürünleri ihracatında verilen sübvansiyonu yarı yarıya düşürerek, ette 48 cent olan kilo başına sübvansiyon 24 cent olmuştur. Bunun sonucunda ton başına maliyet 50 dolar artarak ek bir mali yük oluşturmuştur. AB bu fırsatı rantta dönüştürmede geç kalmadığını ve mevcut durumun sürmesi durumunda da farklı uygulamaları gündeme taşıyacağını izlediği politika ile göstermiş bulunmaktadır. Kırmızı et ithalinin devam etmesi halinde buna paralel olarak süt ithalinin de kaçınılmaz olacağı bir gerçektir (Akman, 2006).

Türkiye'deki üretim alt yapısının güçlendirilmesi, üretimin sürdürülebilirliği ve üreticilerin teşvik edilmesi amacıyla da bakanlık tarafından sıfır faizli 7 yıl vadeli yatırım ve işletme kredisi verilmiştir. Bu desteğin başlatıldığı 1 Ağustos 2010'dan bu güne kadar 6 bin 600 çiftçiye, 516 milyon TL kredi kullanılarak, hayvancılık potansiyelinin yüksek olduğu Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde de yüzde 40 hibeli hayvancılık desteklerinin sağlanması bir tedbir olarak uygulamaya konulmuştur. Ancak yetiştirici gerekli hayvan materyalini bulmakta zorlanmaktadır. Bu da dışarıdan damızlık canlı hayvan ithalinin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Sonucun bu şekilde gelişeceği hususunda hazırlıklı olan AB, Türkiye'ye ithalat için gerekli olan alt yapıyı oluşturmuştur.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE SONUÇ

Türkiye'de kasaplık canlı hayvan, karkas ve ileride gerçekleştirilmesi beklenen donmuş et ithalatının meydana getireceği sonuçlar ülke hayvancılığının geleceği açısından çok iyi incelenmesi gereken bir durumdur. Daha önce yapılan benzer uygulamaların hayvancılıktaki olumsuz gelişmelere yol açtığından hareketle, bu duruma neden olan faktörlerin ve meydana getirdiği sonuçların ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir. Çözüm için gerekenlerin acil olarak uygulanmaya konulması gelecekteki ülke hayvancılığı için hayati önem arz etmektedir. İthalat ile ülke hayvan yetiştiricilerinin olumsuz ve telafi edilemeyecek şekilde etkilenmelerine karşın önlemler alınması bir zorunluluktur. Aksi takdirde et ithali ile etlerde meydana gelen geçici düşük fiyatlar yetiştiricinin elindeki hayvanları kasaba göndererek hayvancılık faaliyetine son vermeleri anlamına gelecektir. Bunu önlemek için uygulamaya çalışılacak tedbirler için ise çok geç kalınabilir. Çünkü ülkemizde hayvan yetiştiricilerinin bu faaliyeti bir takım zorluklar içerisinde yıllardır yapmasına karşın, yeni kuşak özellikle küçük aile işletmelerinin fertleri bu uğraşı tercih etmeyerek farklı meslek dallarına yönelmektedirler.

Hayvancılığı bilen ve yapacak olan nüfus da uygulamaların olumsuz sonuçlarından etkilenecek üretimden çekilme noktasına gelmiştir. Bunun sonucu olarak

da kırsal kalkınmada olumsuzluk, ekonomik ve sosyal sorunların büyümesi de kaçınılmaz olacaktır. Geline mevcut durum ve sonraki yıllarda olabilecek olumsuzluklar için çözüm olarak,

- Ülke insanının tüketim alışkanlığı dikkate alınarak kırmızı et üretiminin artırılmasına yönelik politikaların üretilmesi, ancak buna bağlı olarak süt fiyatlarındaki düşmenin engellenmesi konusunda gerekli uygulamaların yapılması,

- Et ve süt üretiminin birbirine bağlı olarak düşülmesi, üreticilerin ileride gerçekleşmesi beklenen üretim ve buna bağlı olarak fiyatların oluşmasındaki olumsuzluklara karşı koruyacak önlemlerin alınması,

- Ülke hayvan varlığının artırılmasına yönelik çalışmaların mevcut koşullara göre planlanarak yeniden düzenlenmesi,

- Et üretimini artırmak için hayvan başına karkas ağırlığının artırılmasının yanında buna paralel olarak özellikle küçükbaş (koyun-keçi) hayvan sayısının artırılması üzerinde yoğunlaşmalı ve bu uygulamaların tüm ülke coğrafyası için düşünülmesi,

- Sığır etinde Türkiye'ye dışarıdan farklı çevre koşullarına uyum sağlamış kasaplık canlı hayvan ithal etmek, bunları besiyeye almak yerine, genç sığır besisine özendirilerek, bunun için yerli ırklarla kombine ırkların melezlenmesi ile besi hayvan materyalinin sağlanması,

- Hayvansal üretimi teşvik edecek yeni üretim ve pazarlama organizasyonlarının oluşturulması,

- Hayvancılıkta örgütlenmenin bu konuda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip kurum ve kişilerden oluşturulmasına özen gösterilmesi,

- Sektörde özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde çalışan tüm personelin sosyal güvence altına alınması ve ülke bazındaki ıslah çalışmalarına yönelik eğitilmesi ve en önemlisi destek ve teşviklerden bu kesimin öncelikli olarak yararlanması sağlanması,

- Bölgelerde yetiştiricinin ürünü acil olarak pazarlayabileceği, ucuz ve kaliteli kesif yem temin edeceği, yem kaynaklarının korunması ve zenginleştirilmesini sağlayacak, hastalıklarla mücadele konusunda yardım alabileceği birimlerin kamu tarafından pilot bölgelerden başlayarak tesis edilmesi,

- Hayvancılık politikalarının uzun vadede istikrarı koruyabilecek ve oluşabilecek olumsuz piyasa koşullarındaki dalgalanmalara karşı hazır olacak şekilde yapılandırılması,

- Rekabet koşullarının sağlanması ve fiyatlardaki düşüntülü hareketlere karşı müdahale edebilecek kamu iktisadi teşekküllerinin oluşturulması,

- Tarım politikaları oluşturulurken konu ile ilgili kişi, kurum, kuruluş ve organizasyonlarla ortak bir fikir birliğinin sağlanması,

- Mevcut koşullarda yararlı olabileceğine inanılan çözümlerin ileride oluşturabileceği sonuçlarının da tüm yönü ile incelenerek uygulamaya konulması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbulut ve ark, 2004. Türkiye'de et üretiminin artırılması için kültür ırkı sığır ırklarından yararlanma olanakları. 4.ulusal zootekni bilim kongresi bildirisi.
- Akman, N., 2006. Cumhuriyetimizin 100.Yılında Türkiye'nin hayvansal Üretimi. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Yayınları No:4
- Akman, N., 2010. İthalatın Gerekeçesi Et Fiyatları mıdır? <http://www.acikistihbarat.com/dosyalar/et-ithalatinin-gerekeçeleri>.
- Demirbaş, N., Talim, M., 1999. Türkiye'de Et ve Et Ürünleri Sana-yinde Gelişmeler, İTO,No:64, İzmir.
- Demirbaş, N., Tosun, D., 2005. Türkiye'de Tarımın Sanayi ile Entegrasyonu, Ortaya Çıkan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi 2(2): 27-34.
- Karkacıoğlu, O., 2000. Türkiye Süt ve Süt Ürünleri İthal Talep Analizi, Turk J Agric For24 (2000) 421-427.
- Kaymakçı, M., Eliçin, A., Tuncel, E., Pekel, E., Karaca,O., Işın, F.,Taşkın, T., Aşkın, Y., Emsen, H., Özder, M., Selçuk, E., Sönmez, R., 2005. Türkiye'de küçükbaş hayvan yetiştiriciliği. ZMO bildirileri, Ankara.
- Peşmen,G., Yardımcı, M., 2008. Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinde Türkiye hayvancılığının genel durumu. Vet Hekim Der Derg, 79(3): 51-56.
- Saçlı, Y., 2009. Türkiye'de Tarım İstatistikleri. Gelişimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. DPT Ankara.
- Sarıözkan, S., 2004. Türkiye'de Hayvansal Ürün Fiyatları ve Girdi Maliyetleri (1995-2004). Erciyes Üniv. Vet. Fak. Derg. 3(2) 105-110, 2006.
- Tan, S., Dellal, İ., 2002. Kırmızı Et Üretim ve Tüketim Açığını Kapatmak İçin Alternatif Bir Yaklaşım: Hindi Üretimi ve Sözleşmeli Yetiştiricilik Modeli,TEAE Proje Raporu 2002-3, Ankara.
- Tüik, 2008. Tarımsal İşletme Hayvansal Üretim Araştırması 2006. Sayı:198.
- Tüik, 2009. Hayvansal Üretim İstatistikleri. www.tuik.gov.tr.
- Tüik, 2010. Haber Bülteni. Tarımsal İşletme Hayvansal Üretim İstatistikleri 2009, Sayı:87.